

ELS JUEUS SOTA LA MIRADA DE LA PREMSA NACIONALISTA A L'ESTAT ESPANYOL

Manuel Lillo i Usechi

Doctorant en Història Contemporània a la Universitat d'Alacant

mlillousechi@gmail.com

Recibido: 21-10-2015

Aceptado: 13-1-2016

Resum: *L'any 1986, l'Estat espanyol reconeixia oficialment Israel. Era l'últim estat europeu en reconèixer l'estat jueu i acabava, d'aquesta forma, amb una tradició d'enemistat amb el judaisme, almenys en l'aspecte de relacions internacionals. La premsa nacionalista catalana i també l'espanyola van rebre amb entusiasme la notícia. La premsa nacionalista basca d'esquerres, però, no reaccionà igual i rebutjà aquest reconeixement des d'una posició pacifista. Aquest article tracta d'analitzar totes aquestes reaccions i d'explicar el seu perquè.*

Paraules clau: *Abc, Egin, El Temps, Israel, nacionalisme.*

Abstract: *In 1986, Spain officially recognised the State of Israel, being one of the last countries to do so. In this way, it brought an end to its traditional enmity with Judaism, at least in the area of International relations. The Catalan nationalist press and the Spanish nationalist press received this news with enthusiasm. However, the nationalist*

left-wing press from Basque Country rejected it on pacifist grounds. The present article analyses all reactions to the recognition of Israel and examines their causes.

Keywords: *Abc, Egin, El Temps, Israel, nationalism.*

Resumen: *En el año 1986, España reconocía oficialmente al estado de Israel. España era el último estado europeo en reconocer Israel y acababa, de esta forma, con una tradicional enemistad con el judaísmo, al menos en el aspecto de las relaciones internacionales. La prensa nacionalista catalana y también la española recibían con entusiasmo la noticia. Sin embargo, la prensa nacionalista vasca de izquierdas rechazó este reconocimiento desde una posición pacifista. Este artículo trata de analizar todas estas reacciones y de explicar su porqué.*

Palabras clave: *Abc, Egin, El Temps, Israel, Nacionalismo.*

Introducció i metodologia

Any 1986. L'Estat espanyol es converteix en l'últim membre de la Comunitat Econòmica Europea en reconèixer l'estat d'Israel (cf. Israel Garzón, 2008: 77). La tradició espanyola d'enemistat amb el poble jueu (cf. Álvarez Chillida, 2002: 489-494) es trencava, almenys des de l'aspecte de les relacions internacionals. La premsa, com calia esperar, va reaccionar. El nacionalisme espanyol de dretes (Ortiz Heras, 2009: 59-70), representat en un diari com l'*Abc*, es va felicitar per aquesta notícia. L'independentisme català d'esquerres (cf. Izquierdo, 2008: 227-251), reflectit en el setmanari *El Temps*, ho va celebrar més encara mitjançant una sèrie d'articles i reportatges¹ que lloaven el poble jueu i feien mostrar un gran sentiment d'identificació cap a Israel. *Egin*, diari basc independentista i d'esquerres (cf. Fernández Soldevilla, 2011: 71-103), va rebutjar contundentment el reconeixement a l'estat d'Israel par part de l'Estat espanyol.

Resulta curiós com mitjans tan oposats ideològicament com *Abc* i *El Temps* reaccionaren de manera positiva davant aquest reconeixement. I mitjans tan paral·lels políticament com *El Temps* i *Egin* van tenir respostes totalment contràries al mateix fet. El perquè d'aquestes curiositats serà el que analitzarem.

Per aprofundir en la qüestió, hem observat també la visió de distints mitjans escrits nacionalistes sobre el poble jueu en una època més complicada, com era la dècada dels anys 30, abans i durant la Guerra d'Espanya. D'aquesta forma, podrem comprovar les perspectives que durant les dues èpoques tenien els nacionalismes esmentats a

¹ *El Temps*, núm. 62, 26-1/VIII-IX/1985, pp. 14 i 15; núm. 84, 27-2/I-II/1986, p. 5; núm. 152, 18-23/V/1987, pp. 21 i 22; núm. 154, 1-6/VI/1987, p. 62.

través d'altres mitjans de comunicació ideològicament paral·lels als esmentats anteriorment. No es tracta de reduir una ideologia a allò que deia un mitjà de comunicació: però sí d'observar l'evolució d'una tendència determinada per contextos temporals ben diferents. Per això, l'altre context observat és la dècada dels anys trenta, època d'emergència dels nacionalismes peninsulars (cf. Beramendi, 1991: 13-23). Els mitjans escrits consultats en aquest context són *Abc*, el setmanari satíric *L'Esquella de la Torratxa* (cf. Catalá-Carrasco, 2015: 116) i el setmanari *Jagi-Jagi* (cf. Lorenzo Espinosa, 1992: 157-166), defensors respectivament del nacionalisme espanyol, català i basc.

Quant a metodologia, comprovarem les ideologies polítiques d'*El Temps*, *Abc* i *Egin* consultant els seus exemplars. Després, consultarem diversos números d'aquests mitjans, posant especial atenció en aquells que es van publicar durant l'any 1986, quan es va donar el reconeixement de l'estat d'Israel per part de l'Estat espanyol. Utilitzarem aquest material esmentat per observar allò que deia cadascun dels mitjans i per detectar les diferències i semblances entre tots ells quant a la qüestió que ens ocupa, la del reconeixement de l'estat d'Israel.

A aquesta anàlisi comparativa incorporem un estudi similar amb els exemplars corresponents d'*Abc*, *L'Esquella de la Torratxa* i *Jagi-Jagi* durant la dècada dels anys 30 del segle XX, per observar les visions dels nacionalismes espanyol, català i basc sobre el poble jueu a través d'aquests mitjans escrits que defensaven els respectius nacionalismes, havent analitzat anteriorment les ideologies dels mitjans esmentats.

Així, sumant la consulta de material bibliogràfic relacionat amb la història del periodisme, del nacionalisme i de les visions sobre el judaisme a l'Estat espanyol, podrem concloure amb el perquè de les reaccions diverses d'aquests mitjans envers el reconeixement d'Israel per part de l'Estat espanyol, tenint en compte també els contextos passats.

1 *Abc*, *Egin* i *El Temps*

Tot seguit, expliquem les diferències ideològiques entre els tres mitjans de comunicació que titulen aquest primer apartat.

1.1 *Abc*: la veu de la dreta espanyola

Per mostrar aquesta tendència política, adjuntem un article que celebrava la segona victòria electoral de José María Aznar, l'any 2000.

“El futuro del PP pivotará (...) en torno al hexágono más próximo al jefe del Ejecutivo, que forman Rodrigo Rato, al que avala la gestión económica realizada en los últimos cuatro años; Francisco Álvarez-Cascos, el fiel vicepresidente recuperado tras la reconquista electoral de Asturias; Mariano Rajoy, al que catapulta su diseño de una campaña electoral impecable; Jaime Mayor Oreja, hombre sacrificado y firme en la lucha contra ETA; Javier Arenas, que en el último año ha cumplido el encargo de enderezar rumbo al centro un partido que ha sabido sintonizar con el electorado y, Josep Piqué, artífice del despegue del PP en Cataluña, un territorio que históricamente siempre se había resistido”².

El text mostra un entusiasme important derivat per la victòria electoral del PP l'any 2000, quan el partit va obtenir la seua primera majoria absoluta. Els llavors candidats a ministres reben tota mena d'elogis. És només un exemple, si bé la llarga trajectòria d'aquest diari fundat, fundat l'any 1903 (cf. Hernández Márquez, 2006: 44), ha estat determinada pel seu compromís amb el conservadorisme. L'Abc és un mitjà de dreta, monàrquic i de tendència nacionalista espanyola (cf. López García, 2002: 197).

1.2 **Egin: el megàfon de l'esquerra abertzale**

El diari *Egin*, també generalista, es fundà l'any 1977 i fou tancat per ordre judicial l'estiu de l'any 1998. Les raons que van argumentar el tancament foren la relació que el jutge del cas va atorgar entre el diari i ETA³. *Egin* era un altaveu del moviment polític conegut com esquerra *abertzale*, o el que és el mateix: de tendència esquerrana i independentista basca. Una mostra d'açò la trobem en aquesta pàgina, amb un conjunt de notícies que resumeixen la postura d'*Egin* i la situació de tensió constant amb uns altres mitjans de comunicació i alguns polítics de tendència nacionalista oposada.

“El equipo de asesores jurídicos de EGIN (...) prepara las querellas contra Pedro Piqueras, de TVE, Gregorio Ordóñez, portavoz del PP en Gipuzkoa, Antonio Herrero, de la COPE, José María Benegas, secretario de Organización del PSOE, Fernando Jáuregui, comentarista de Tele 5, y Carmen Gurrutxaga, de el diario ‘El Mundo’, por vincular la muerte de [José Antonio] Santamaría⁴ con informaciones de este periódico (...) EGI⁵ distribuyó un panfleto en que calificaba a este diario de ‘vocero de ETA’ y le acusaba de ser ‘la punta de lanza de una campaña contra la Ertzaintza’ (...) El 16 de diciembre, un portavoz de EGI, Patxi Agirre, compareció

² *Abc*, 14/III/2000, p. 5. “El hexágono de Aznar”. Article signat per José Luis González-Besada.

³ Font: <<http://egin10.blogspot.com.es/2008/06/una-cronologa-bsica.html>>. [Consulta: 23/VII/2015].

⁴ Exfutbolista i hostaler. Font: <http://elpais.com/diario/1993/01/20/espana/727484421_850215.html>. [Consulta: 10/VII/2015].

⁵ Eusko Gaztedi Indarra, joventuts del Partit Nacionalista Basc.

*en rueda de prensa para dar cuenta de la campaña de su formación, y en ella realizó afirmaciones como: 'EGIN está sirviendo a las órdenes de ETA'*⁶.

A continuació d'aquesta notícia, trobem un breu que sentència la tendència editorial d'*Egin*.

“La ofensiva sin precedentes contra el diario EGIN y, muy especialmente contra alguno de sus redactores tiene como objeto acallar la voz crítica de este pueblo”, afirma el parlamentario de Herri Batasuna Tasio Erkizia en unas manifestaciones realizadas ayer (...) Tasio Erkizia constata que, “en estas fechas, estamos conociendo un linchamiento a base de panfletos anónimos y campañas difamatorias”, en las que coinciden y se simultanean “los burukides del PSOE, las juventudes del PNV y las voces de medios de comunicación estatales conocidos por su especial animadversión para con este pueblo”^{7 8}.

Observem com *Egin* s'enfrontava al nacionalisme espanyol i a la dreta nacionalista basca i es defensava mitjançant declaracions de dirigents polítics de l'esquerra *abertzale*. La seua tendència editorial, doncs, és evident.

1.3 *El Temps*: el setmanari dels Països Catalans

El Temps, fundat l'any 1984, el podríem definir com un mitjà imprès semblant a *Egin* als Països Catalans. Defensor de la independència política d'aquest territori i compromés amb la premsa en llengua catalana des del País Valencià (cf. Gifreu, 2014: 101-102), la gran diferència que separa *El Temps* d'*Egin* és que els catalans sempre van rebutjar el terrorisme sense cap excepció. Un editorial deixa clara la postura d'*El Temps*, tant quant a rebuig al terrorisme com quant a posició nacionalista.

“Pensar que a Catalunya (i no parlem del País Valencià, ¡i les Illes!) les explosions nocturnes han de servir per despertar l'adhesió del poble treballador a l'ideal d'independència, és pitjor que un somni d'il·luminats: revela l'abismal distanciament d'aquests il·luminats respecte al poble i als treballadors. Tan gran és aquest distanciament que no poden comprendre que l'independentisme creix, com a ideologia i com a posició cívica i política, precisament en tant que no segueix el camí de les bombes. Més i més gent treballa perquè el seu patriotisme, el seu ideal de llibertat per a la terra pròpia, siga reconegut i respectat, penetre i

⁶ *Egin*, 27/1/1993, p. 11. “Comienza el desfile por los juzgados”. Notícia signada per Andoni Murga.

⁷ *Ibidem*. “Pretenden acallar la voz crítica de este pueblo”.

⁸ El diari *Egin* fou acusat de dirigir una campanya contra José Antonio Santamaría, vinculant-lo a assumptes de narcotràfic. Aquest hostaler fou assassinat per ETA i diversos familiars i mitjans acusaren el diari *abertzale* d'assenyalar Santamaría i provocar l'atemptat d'ETA contra ell. Font: *Abc*, 22/1/1993, p. 25. “Viuda del último asesinado por ETA: ‘Yo acuso a ese medio de comunicación local’”.

s'escampe en la societat que li ha de donar suport. Per la força expansiva de la raó, no de la pólvora^{9 10}.

Quant a dreta o esquerra, encaixar *El Temps* sota una d'aquestes tendències és difícil si no s'estudia perfectament el contingut del setmanari. En un principi es va mostrar defensor de Jordi Pujol¹¹, nacionalista català de dreta. Però llevat de la política pujolista, *El Temps* es va mostrar més a prop de la socialdemocràcia¹², pensament que va consolidar amb l'ascens d'Esquerra Republicana de Catalunya¹³ quan va eixir de la marginalitat política per instal·lar-se amb força al Parlament de Catalunya¹⁴. Malgrat distàncies i apropaments a partits o polítics, *El Temps* ha estat des del primer moment un setmanari que ha tractat de vertebrar els Països Catalans des de l'àmbit periodístic, camp fonamental a l'hora de construir la identitat nacional d'un país (Figueres, 2002: 31-37).

2 Israel: el llarg camí cap al reconeixement

L'any 1986 es formalitzaven les relacions internacionals entre els estats d'Espanya i Israel (Israel Garzón, 2008: 77). Era el punt i final oficial d'unes relacions que històricament havien resultat inestables. L'expulsió dels jueus per part dels reis catòlics, ordenada l'any 1492, havia estat l'inici d'aquesta inestabilitat oficial.

“cada dya se halla y paresçe que los dichos judíos creçen en continuar su malo e dannado proposito a donde biuen e conversan, y porque no aya lugar de mas ofender a nuestra santa fe, asy en los que hasta aqui Dios no ha querido guardar commo en los que cayeron se enmendaron e reduzieron a la santa madre yglesia, lo qual segund la flaqueza de nuestra humanidad e abstuçia e subgestyon diabolica que contino nos guerrea ligeramente podria acaesçer sy la cabsa

⁹ *El Temps*, núm. 203, 9-14/V/1988, p. 5. “La llibertat i les bombes”. Editorial.

¹⁰ L'atemptat en qüestió es va produir el 2/V/1988 a Barcelona contra les forces policials. Font: <http://elpais.com/diario/1988/05/03/espana/578613605_850215.html>. Consulta: [15/I/2016]. L'atemptat el va realitzar l'organització Terra Lliure, paral·lela a ETA quant a lluita, mètodes i objectius, si bé TL defensava la independència dels Països Catalans, idèntic objectiu del setmanari *El Temps* malgrat que la revista, com hem vist, condemnà fermament l'organització terrorista.

¹¹ Font: *El Temps*, núm. 405, 23/III/1992, p. 3. Editorial. “Un Parlament més nacionalista que mai”.

¹² Font: *El Temps*, núm. 432, 28/IX/1992, pp. 17 i 18. Article signat per Eliseu T. Climent. “L'Europa ideal”.

¹³ Font: *El Temps*, núm. 931, 16-22/IV/2002, p. 114. Article signat per Joan F. Mira. “Paraules per Carod-Rovira”.

¹⁴ ERC va traure 14 escons a les eleccions al Parlament de Catalunya l'any 1980. 5 escons a les eleccions de 1984. 6 escons a les eleccions de 1988. 11 escons a les eleccions de 1992. 13 escons a les eleccions de 1995. 12 escons a les eleccions de 1999. I 23 escons a les eleccions de l'any 2003. Aquest últim any va suposar l'ascens i la consolidació d'ERC al Parlament de Catalunya.

principal desto non se quia, que es echar a los dichos judios de nuestros reynos” (Méchoulan, 1993: 635–636).

L'objecte d'estudi d'aquest treball no és l'expulsió dels jueus l'any 1492 (cf. Pérez, 1993: 107-133). Però la temàtica que tractem ens obliga a posar antecedents com aquest i comprovar que la comunitat jueva va patir problemes al territori peninsular. I com que aquest treball no pot tractar amb una generalització adequada tot l'antisemitisme espanyol fins als nostres dies, posem un sol exemple de distanciament entre el nacionalisme espanyol i el nacionalisme jueu al segle XX, per demostrar que el germen antijueu es mantenia durant la Guerra d'Espanya:

“Los diarios publicaron profusamente informaciones sobre los sucesos alemanes a lo largo de todo el mes de noviembre de 1938 (...) La percepción e interpretación de los hechos en la España desgarrada por un enfrentamiento bélico se inscribe en un marco político y cultural específico. Este estaba condicionado, por un lado, por la imagen estereotipada del judío –especialmente en el ideario conservador y católico que emerge con nitidez durante la República–, y por otro, por los acontecimientos de la guerra de España y, en especial, el vínculo entre los fascismos italiano y alemán con Franco. La representación de los hechos, por tanto, no sólo es distinta sino diametralmente opuesta. La prensa de la zona nacional dio las noticias justificando las acciones anti-judías, reproduciendo la versión antisemita de la propaganda alemana y pergeñando su propia interpretación, a partir del ancestral antijudaísmo de raíz católica. La prensa republicana, por otro lado, reaccionó condenando con firmeza las acciones nazis y expresando solidaridad, e incluso identificación con los perseguidos” (Israel Garzón, 2008:90).

Una vegada som conscients que aquells que pregonaven l'antisemitisme foren els vencedors de la Guerra d'Espanya, és perfectament normal que les relacions internacionals entre els estats espanyol i israelià no es feren oficials fins una vegada havia finalitzat el règim vencedor del conflicte iniciat l'any 1936. Va ser onze anys després de la mort del dictador i sota el govern socialista de Felipe González.

2.1 L'Abc: de l'odi a l'acceptació

Així responia el diari *Abc* al reconeixement de l'estat d'Israel per part del govern espanyol.

“España ha reconocido, por fin, a Israel, en una decisión histórica que no cabe conceptuar como de izquierda o de derecha, que está por encima de las consideraciones ideológicas y que sólo tiene un punto oscuro en su realidad presente: la demora con la que se ha producido (...) No se puede pretender el

absurdo de que todo el mundo occidental tenga relaciones diplomáticas con Tel Aviv y España haya de carecer de ellas por un complejo histórico que hunde sus raíces en un pasado de fanáticas intolerancias, atraviesa incólume todo el franquismo y se adentra nada menos que ocho o nueve años de democracia conseguida”¹⁵.

L'Abc contribuïa, doncs, a normalitzar les relacions entre els estats d'Espanya i Israel. Al·ludeix, a més, a l'època franquista i a la tasca d'aquest règim per mantenir i potenciar les enemistats dels espanyols cap als jueus. Unes enemistats que, com hem comprovat, venien de lluny. És curiós com Abc es felicita pel reconeixement internacional. Poc abans de la Segona Guerra Mundial, l'any 1938, quan la Guerra d'Espanya avançava cap al seu final, l'Abc de Sevilla cobria així la informació sobre la coneguda com a 'Nit dels vidres trencats' (cf. Gallego, 2001: 382 i 383), una de les més terriblement recordades en la història del poble jueu.

“Es la segunda vez que veo revolveirse con rabia e indignación a Berlín contra los judíos. La primera vez fué el verano de 1935. Un lujoso cine de empresa judía tuvo la ocurrencia de poner en su pantalla un film danés interpretado en sus papeles principales por actores judíos. El día del estreno el gran número de espectadores israelitas llenaban la sala, tuvo la desgraciada ocurrencia de aplaudir todas las veces que el protagonista –un judío turbio y aguileño– aparecía en la pantalla. Ante estas provocaciones el resto del público reaccionó y la batalla continuó durante un par de días en las calles de Berlín.

Ahora la indignación de Berlín y de Alemania entera tiene un fundamento más serio: el consejero de la Embajada alemana en París, von Rath, ha sido asesinado villanamente por un judío polaco llamado Grymspan, deformación del verdadero apellido judío que es Grúnspan, y que quiere decir cardenillo.

Hace casi tres años –el 4 de febrero de 1936– caía asesinado en la Ciudad Suiza de Dawos, a manos de otro judío yugoeslavo, David Frankfurter, el jefe del Partido Nacionalsocialista en Suiza, Wilhelm Gustloff.

¿Pero son estos dos judíos aislados los verdaderos responsables de estos asesinatos? En manera alguna. Detrás de ellos hay toda una organización que mueve los hilos ocultos de una campaña de difamación y de agresión contra Alemania. El verdadero responsable de esta sangre inocente no es otro que el judaísmo internacional.

El pueblo alemán conoce perfectamente la enorme ramificación antialemana que tiene montada el judaísmo. La Prensa judía, que tiene el monopolio de gran número de los principales diarios del mundo; la Banca, que mueve la alta finanza internacional; son dos elementos de lucha que manejan incansablemente los

¹⁵ Abc, 18/1/1986, p. 12. “Una decisión histórica”. Article signat per Lorenzo Contreras.

judíos para hundir al pueblo alemán. Pero, de vez en cuando, también manejan la pistola, de forma traïdora y cobarde, como ahora en el asesinato de von Rath. El judío que, por lo común, es cobarde en la guerra, en la lucha noble y abierta da, en cambio, el mayor número en las estadísticas de crimosidad. La mayoría de los atentados políticos han sido cometidos por judíos

(...) Este nuevo crimen cometido por un judío y en la persona de un representante diplomático alemán, en la capital de un país con el que Alemania más que nadie se esfuerza en mantener relaciones de amistad y de cordialidad, ha venido a colmar la paciencia del pueblo alemán, que virilmente se ha levantado airado contra la población judía. Durante estos días las manifestaciones antisemitas han revesitado mayor dureza que nunca. Ante los negocios judíos, ante esos grandes Bancos y almacenes de Berlín que, a pesar de todo siguen siendo de judíos, ha habido manifestaciones tumultuosas. La Policía ha tenido que actuar día y noche para librar la ira popular a los miles de judíos que siguen viviendo en Berlín. Sin embargo, el pueblo alemán no pierde tan fácilmente su sangre fría, ni su independencia, y no se ha dado un solo caso de agresión material o personal contra un judío. Nada de muertos, nada de saqueos, nada de incendios ni de pillajes. Por eso puede decirse que las demostraciones antisemitas de estos días, más que nada han tenido un carácter simbólico. Es el despertar de Alemania contra el yugo semita que le oprimia [sic]¹⁶.

Part del nacionalisme espanyol tradicional es mostra antisemita durant la primera meitat del segle XX. Part que es reflecteix en el diari *Abc* (cf. Langa Nuño, 2007: 293). Una vegada s'apropa la fi de la dictadura i amb ella el retorn de la democràcia a l'Estat espanyol, la mateixa dreia evoluciona cap a postures més pràctiques, de reconeixement a Israel i de relacions normals amb el judaisme (cf. Israel Garzón, 2008: 105). El motiu d'aquest canvi radical d'orientació potser per pragmatisme, per realisme polític o per una sincera evolució del pensament de l'*Abc* i de part del nacionalisme espanyol. El canvi en qüestió seria un interessant objecte d'estudi que requereix un altre article.

2.2 *Egin*: rebuig en clau antiimperialista

El posicionament d'*Egin* identificava aquest periòdic com a altaveu de l'esquerra *abertzale*. Per aquest motiu, *Egin* semblava sentir certa identificació amb la causa palestina, en el sentit que considerava el palestí un poble germà a l'hora de tractar d'assolir a Israel objectius similars que els que defensa *Egin* sobre el territori d'Euskal Herria dins l'Estat espanyol. És l'explicació que trobem a la reacció que el diari basc va

¹⁶ *Abc*, 13/XI/1938, p. 11. "Cómo responde el pueblo alemán a las provocaciones judías".

mostrar quan es va donar el reconeixement d'Israel per part del govern espanyol. Sota el títol "Inoportunidad", explica:

"Dice Madrid que reconocer al Estado de Israel no significa aceptar la política opresora de sus sucesivos gobiernos hacia los palestinos, pero lo cierto es que los israelíes, sin ofrecer a cambio ningún avance hacia la paz, obtienen un triunfo diplomático. Aseguran algunos que hay que reparar el error histórico de la expulsión de los judíos por los Reyes Católicos, pero ni Israel son todos los judíos (de hecho, hay más judíos ciudadanos de Estados Unidos que los que son ciudadanos de Israel) ni es ése el error histórico que requiere una reparación más urgente. Otros, queriendo tapar la boca a la izquierda, que es unánimemente pro-palestina, aducen que la URSS apoyó en su momento la creación del Estado hebreo. Se olvidan de que Moscú rompió las relaciones en 1967, a raíz de la agresión israelí que dio origen a la Guerra de los Seis Días, aunque ahora hay indicios de que podrían reanudarse este mismo trimestre.

Israel es un instrumento de colonización occidental en Oriente Medio. En Jerusalén, a un kilómetro de los lugares más Santos del judaísmo, cristianismo y mahometanismo, los mozalbetes bailan 'break' en la calle Ben Yehuda, y poco más lejos, en el paseo marítimo de Tel Aviv, decenas de pantallas repiten los últimos 'clips' o los seriales americanos. Quizá por eso han sido tan fuertes las presiones de Estados Unidos y de gobiernos europeos para que se produjera el reconocimiento. Aparte, cabe suponer que Madrid espera de Tel Aviv asesoría en técnicas represivas. Si no, no se explica una decisión siempre inoportuna en un momento tan inoportuno"¹⁷.

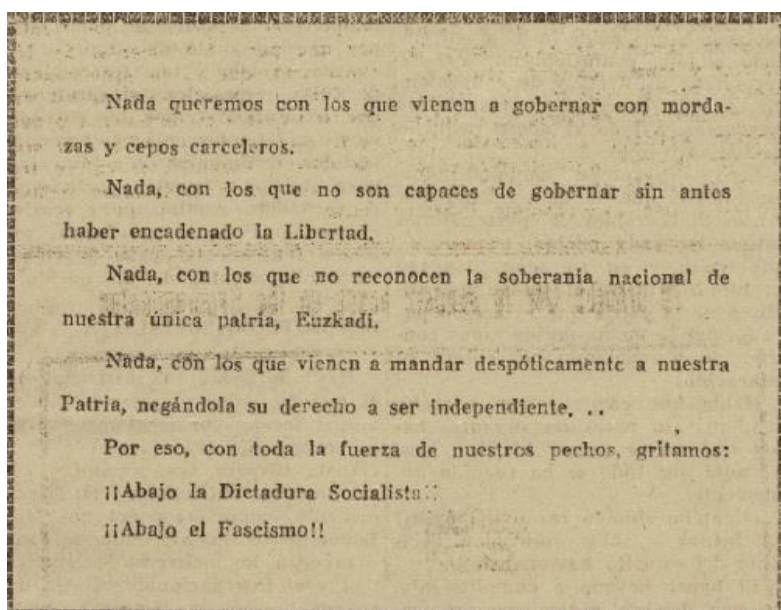
Analitzem l'article per parts. El rebuig cap al reconeixement d'Israel per part de l'Estat espanyol es fa en clau antiimperialista. Què vol dir això? Si abans analitzàvem com durant la Guerra d'Espanya, l'Abc de Sevilla rebutjava els jueus sota paràmetres racials, en aquesta ocasió *Egin* no rebutja els jueus, sinó la política exterior d'Israel, i no ho fa en clau religiosa ni ètnica, sinó en tant que consideren dit estat com a opressor. De fet, *Egin* tracta de mostrar coherència amb la seva tendència ideològica, i assegura que "l'esquerra és unànimement pro-palestina", justificant-se fins i tot amb la postura de la URSS, llavors present. Per acabar, identifica Israel amb la "colonització occidental" i amb l'americanisme, motius que *Egin* troba fonamentals per rebutjar el reconeixement internacional. I finalitza identificant Espanya amb Israel com a potències colonitzadores i repressives, per identificar també Palestina amb Euskal Herria i fer mostra d'una voluntat d'agermanament amb el poble palestí i d'un rebuig conjunt cap a Israel. Ho fan des d'una suposició, no des de la seguretat. "Madrid espera de Tel Aviv assessoria en tècniques repressives". És la mostra de la clara voluntat d'*Egin* de distingir pobles imperialistes de pobles en lluita contra el propi

¹⁷ *Egin*, 18/1/1986, p. 13. "Inoportunidad". Article signat pel pseudònim *Bidaiari*, que el podríem traduir com *Passatger*.

imperialisme. Si la postura d'*Abc* durant la Guerra d'Espanya obeïa a qüestions ètniques, la postura d'*Egin* durant els anys vuitanta obeïa a qüestions d'antiimperialisme. L'objectiu d'*Abc* eren els jueus com a ètnia "poderosa" i "perversa". L'objectiu d'*Egin* era Israel com a estat "repressor" i "imperialista". La simpatia d'*Abc* anava cap al poble alemany, que patia i responia a les "provocacions" del poble jueu. La simpatia d'*Egin* anava cap al poble palestí, que rep el suport de "tota l'esquerra" per patir les "tècniques repressives" d'Israel, que podran ser utilitzades per l'Estat espanyol com a moneda de canvi pel reconeixement internacional, segons desprèn el diari *abertzale*. La intenció és, doncs, molt clara. Es tracta de dividir. Per un costat, els enemics imperialistes, Israel i Espanya. Per l'altre, els enemics de l'imperialisme, Palestina i Euskal Herria. Pobles repressors contra pobles en lluita.

2.2.1. Mirada enrere: el cas de *Jagi-Jagi*

Si *Abc* va mostrar una visió cap als jueus durant l'època hitleriana totalment distinta a la que va mostrar cap a Israel als anys vuitanta, fer aquesta comparativa amb la visió d'*Egin* és impossible pel fet que el diari *abertzale* va ser fundat l'any 1977 (cf. Arriaga Landeta, 2000: 41). Les possibilitats de comparar ens les dóna la premsa nacionalista basca de preguerra. *Jagi-Jagi*, fundat l'any 1932 (cf. Elorza, 1978: 442), era un periòdic que defensava decididament la independència del territori basc.

Jagi-Jagi, núm. 26, 25/III/1933, p. 5.

Durant una època clarament polititzada, a poc més de tres anys de que esclatara la Guerra d'Espanya, un mes després que Hitler assolira el poder a Alemanya i quasi setze anys després que arrancara l'antiga URSS, *Jagi-Jagi* només té una ideologia: l'independentisme basc. I per defensar tal ideologia, rebutja tot allò que considera que pot afectar negativament el seu objectiu polític. Rebutja comunisme i feixisme. Però, que passava amb els jueus?

Al mes d'agost de l'any 1932, un fullet anònim circula pel País Basc. Imprès en la impremta de *El Nervión*, periòdic monàrquic, l'escrit qüestiona la condició catòlica del Partit Nacionalista Basc, amb la fi de desprestigiar la seua ideologia. El text duia com a títol "Nacionalismo, Comunismo, Judaísmo" (cf. Aguirre, 1976: 308–315). I el títol és bastant tendenciós. La seua intenció de desprestigiar no és molt difícil de detectar. *Jagi-Jagi*, com a periòdic independentista, defensava el PNB d'aquest pamflet. Però no ho feia des de l'antisemitisme.

"En dicho libelo se vertían conceptos contra el nacionalismo vasco y sus hombres más destacados, que no podremos olvidar jamás.

Recordamos, al efecto, unos párrafos finales del mismo, que son la prueba más fehaciente de lo que se acaba de decir:

'Los que lean este folleto comprenderán que no hay tal paradoja, que no es más que una confirmación de que van cumpliéndose fielmente las instituciones de Maurin, Trotsky y demás defensores, de nuestros buenos usos y costumbres.

Nunca en otros tiempos –agrega– hubiera dejado el Partido Nacionalista de asociarse a cualquier manifiestación religiosa, y, sin embargo, ahora, en varias ocasiones, ha dejado de hacerlo por razones políticas. Nunca este Partido hubiera pactado con la revolución y ahora han votado a don Niceto Alcalá Zamora y han colaborado en la ley de Delegados del Trabajo del brazo de los socialistas.

Estáis viendo –seguimos el texto de el libelo– en mil ocasiones las concomitancias con los mayores enemigos de Jel¹⁸ y un extraordinario temor a disgustarlos...'

He ahí cómo juzgan los católicos españoles al nacionalismo vasco, cuando todo el mundo sabe que la minoría nacionalista del Ayuntamiento de Bilbao llevó el peso de la discusión en defensa de la no demolición del monumento al Sagrado Corazón de Jesús, mientras los concejales que representan a las derechas españolas en el mismo se limitaban a votar sumidos en el mayor silencio.

He ahí cómo juzgan los católicos españoles a los diputados nacionalistas en las Cortes hispanas, ante sus brillantes intervenciones respecto a la defensa de las Congregaciones Religiosas.

He ahí, en fin, y por acabar alguna vez, el concepto que los católicos españoles han formado del Partido Nacionalista, que en todos sus actos tiene buen cuidado de organizar, en primer lugar, funciones religiosas en las que los templos se ven materialmente invadidos.

(...) Por eso creemos que no debemos circunscribirnos los nacionalistas a luchar contra las izquierdas, sino también a defendernos de las que se dicen derechas rabiosamente españolas, monárquicas o lo que sea (...) Que es eso lo que debemos ser: nacionalistas.

¹⁸ Sigles de *Jaungoikua Eta Lagizarra*, lema que utilitzà el nacionalisme basc de Sabino Arana i que es traduiria al català com *Déu i Llei Vella* (cf. Elorza, 2005: 64 i 65).

Y nacionalistas de los buenos, ajenos a todo interés egoista, limpios de todo rozamiento con los que toda la vida se han dedicado a manchar la limpia ejecutoria de nuestro credo político. Nacionalistas, nacionalistas a secas. No entendemos ni queremos entender de sobrenombres que manchen el nuestro nacionalista. Nada de uniones, aunque sean circunstanciales, con quienes mancillan nuestro buen nombre: nada de uniones con gentes que, como los autores del libelo tendencioso, no han tenido inconveniente en faltar la verdad de forma tan descarada. Contra las izquierdas, sí; pero sin olvidar a las derechas que por un Carlos Alfonso o un Alfonso Carlos olvidan todo lo habido y por haber. Tan enemigos son los unos como los otros [sic]”¹⁹.

Torna a observar-se eixe rebuig a tot allò que siga espanyol. En aquest sentit es defensa el nacionalisme basc. Com a curiositat, rebutja clarament l'esquerra. Tota l'esquerra, com diu al final del text. Però no rebutja tota la dreta. Sí rebutja la dreta espanyola. I, sobretot: els acusen de jueus, de nacionalistes i de comunistes en el pamflet esmentat. Es desmarquen totalment del comunisme. Es declaren totalment nacionalistes. I es reafirmen en el seu catolicisme. Però no es desmarquen del judaisme. El que no significa que foren jueus, però sí que prova que no necessitaven l'antisemitisme com a part del seu manifest polític. Cosa que sí utilitzava el nacionalisme espanyol mitjançant *Abc*, com hem comprovat. Per tornar a mostrar l'absència d'antisemitisme en aquest periòdic nacionalista, afegim un curiós breu que s'insereix al mateix número.

“Echan los alemanes la culpa de todos sus males a los judíos: los católicos a los masones; los ‘avanzados’ a los jesuitas; muchos de nosotros al españolismo. Es hora de meditar: que acaso esté la causa de nuestra desdicha en vosotros mismos. Ausencia de patriotismo”²⁰.

És una reflexió curiosa que alhora no aclareix la perspectiva envers l'antisemitisme latent durant aquells anys a Europa i sobre el qual no deixava cap tipus d'ambigüitat l'*Abc*. Compara, això sí, les discrepàncies dels alemanys envers els jueus amb la dels nacionalistes bascos envers els espanyols. *Jagi-Jagi* era un altaveu d'aquesta discrepància, i la compara amb la situació que es vivia a l'Alemanya nazi sense donar suport als alemanys. I justifica, d'alguna manera, l'antisemitisme nazi només en la mesura que és comparable al nacionalisme basc envers l'espanyol. No ho fa des d'una crítica cap als jueus. Només desprèn certa idea de que tals discrepàncies es poden estar donant per l'absència de patriotisme alemany dels jueus i per l'absència de patriotisme basc dels espanyols. És un fragment molt ambigu, però en cap cas antisemita.

¹⁹ *Jagi-Jagi*, núm. 24, 11/III/1933, p. 4. “¿Nacionalismo-Comunismo-Judaísmo?”. Signat per Langile Bat, que al català es traduiria com “Un Empleat”.

²⁰ *Jagi-Jagi*, núm. 24, 11/III/1933, p. 9. “Txa txar keriak”.

A la mateixa pàgina trobem un altre paral·lisme de *Jagi-Jagi* amb Hitler. En clau nacionalista i sense tocar l'antisemitisme.

“Según parece, Hitler quiere hacer la unión de todos los alemanes. En este punto, al menos, coincidimos. También nosotros queremos la unión de todos los vascos; Francia al Norte, y al Sur, España.

Y por desear la unión nos llaman separatistas. Conceptos paradójicos. Incultura mediterránea”²¹.

Hem triat *Jagi-Jagi* per fer la comparativa temporal paral·lela amb *Egin* i la qüestió dels jueus. La similitud entre ambdós mitjans escrits no és total –*Egin* era indubtablement d'esquerres–, però no hem trobat cap altre mitjà millor que evocara eixa ideologia *preabertzale* durant l'era de preguerra espanyola. I, en definitiva, si en algun moment el nacionalisme basc rebutja el poble jueu des dels exemples estudiats, no és per qüestió ètnica o racial: és per qüestió imperialista, com hem observat a *Egin*. En canvi, *Jagi-Jagi* no semblava alimentar el seu discurs nacionalista basc amb ingredients d'antisemitisme, com sí ho feia *Abc* a l'hora de defensar el nacionalisme espanyol i a l'hora també d'identificar-se amb altres nacionalismes com l'alemany de l'era hitleriana.

2.3 ***El temps: la identificació entre Catalunya i Israel***

La publicació periodística –de les que hem estudiat– que més entusiasme va mostrar envers el reconeixement d'Israel per part de l'Estat espanyol va ser el setmanari *El Temps*. Açò deia l'editorial que es felicitava per l'esdeveniment.

“No era una decisió fàcil, la del govern González, però jo la trobe plenament encertada. Més encara: m'ha alegrat personalment, amb una satisfacció íntima, com una victòria compartida.

El reconeixement de l'estat d'Israel pel Regne d'Espanya és una conseqüència inevitable de la progressiva integració de l'estat en què vivim, en uns modes de conducta internacional de caire occidental.

(...) D'un costat, s'ha liquidat un residu de l'antisemitisme exacerbat de Franco i els seus (...) Ja no pot sorprendre a ningú el comentari de Fraga Iribarne davant el reconeixement d'Israel: 's'hauria d'haver fet abans', una declaració que no està malament venint d'un ex-ministre d'Afers Exteriors que, per tant, bé podia haver fet abans això que s'acaba de fer, amb trenta-vuit anys de retard.

²¹ *Ibidem.*

(...) s'obri una via llarga que cal recórrer amb bons passos: la d'augmentar el coneixement que tenim sobre l'estat d'Israel, un 'miracle nascut al desert' per obra de la fe infinita, de la tossudesa admirable d'un poble que ha sabut conservar al llarg dels segles, enmig de la diàspora i de penalitats atroces, el fil de la seua identitat nacional.

Per a nosaltres, ciutadans dels Països Catalans (...) això té un simbolisme inoblidable i un caràcter exemplificador que ja ha estat assenyalat. Però hi ha més: també els jueus són part de la nostra història (i no cal recordar Mallorca, on els xuetes²² han fet córrer tanta tinta). Hi ha jueus en la nostra història i antisemitisme (amb programes salvatges en alguns moments simptomàtics), d'un recel del qual queden més pòsits en la consciència de molts que no podem creure [sic]²³.

Cal ressaltar varies coses. Primer, que un setmanari independentista com *El Temps* reconeix 'l'evolució' política de l'Estat espanyol a l'hora de reconèixer Israel, per la qual cosa es felicita. Segon, relaciona l'antisemitisme espanyol amb el règim franquista, com també fa *Abc* quan tracta en un altre article el mateix esdeveniment. Tercer, lloa el poble d'Israel i sent una gran proximitat cap a ell, fent referència a les persecucions que ha patit al llarg de la història. I quart, crida a la identificació del nacionalisme català amb el poble jueu. Si no fóra perquè l'article està escrit en català i per la referència als Països Catalans, aquest editorial d'*El Temps* podria haver sigut perfectament publicat per *Abc*. Mai dos mitjans impresos tan distanciat ideològicament coincidiran tant en una qüestió com fan *El Temps* i *Abc* envers la qüestió del reconeixement d'Israel per part del govern espanyol.

2.3.1. L'Esquella de la Torratxa

Per comparar la visió que es tenia des de la premsa en català envers els jueus durant els anys vuitanta amb la que es tenia durant el període previ a la Segona Guerra Mundial, hem consultat la publicació *L'Esquella de la Torratxa*. Setmanari antifeixista i republicà²⁴, fundat l'any 1872 i publicat en català, hem triat aquesta publicació per comparar-la amb *El Temps*. Tot i no ser d'ideologia idèntica, hem considerat recomanable aquest setmanari pel fet que es publicava en català. El fet que utilitzara el català en aquesta època ens ajuda a deduir que, si bé no tenia perquè ser una publicació nacionalista o independentista, l'ús del català en una publicació ens mostra que almenys es tenia respecte i intenció de difondre la llengua autòctona, condició

²² Nom que rebien els mallorquins descendents de jueus conversos, normalment identificats pels seus cognoms (cf. Salinero, 2010:46 i 47).

²³ *El Temps*, núm. 84, 27-2/I-II/1986 p. 5. "Israel, més a prop". Article signat per Francesc Pérez i Moragon.

²⁴ Font: *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 3090, 18/XI/1938, p. 3. Article editorial.

fonamental del nacionalisme (cf. Capdevila, 2013: 13–17). A més, els continguts de *L'Esquella de la Torratxa* ens venen bé pel fet que el setmanari es va publicar fins que va acabar la Guerra d'Espanya, pel que temporalment coincideix amb la 'Nit dels vidres trencats' i amb l'onada d'antisemitisme que es va produir a l'Alemanya hitleriana.

Amb el testimoni de *L'Esquella de la Torratxa* s'evidencia una vegada més l'antisemitisme latent de part del nacionalisme espanyol a finals de la Guerra d'Espanya i en els moments previs de la Segona Guerra Mundial. Així relaciona el setmanari català la política antisemita de Hitler amb el sentiment similar del bàndol nacional de la Guerra d'Espanya.

"El 'govern' de Burgos ha tramès, el següent missatge al Govern alemany, que traduïm de l'espanyol.

*'Estimats mestres i 'kamaradens': Perdoneu, de bon començament, que aquest missatge no sigui escrit íntegrament en alemany. Nosaltres fem tots els esforços inimaginables per a conèixer la vostra noble llengua (...) Per això, esperant que al cap d'uns segles de colonització vostra les criatures de pit mamin ja en alemany, accepteu aquestes ratlles escrites en dialecte indígena"*²⁵.

És la primera part de l'article que volem mostrar per comprovar que *L'Esquella de la Torratxa* relaciona nacionalisme espanyol amb nacionalisme alemany de l'època i a més desprèn una voluntat de subordinació dels nacionalistes espanyols a Alemanya, en un nou intent de deslegitimar. La publicació es mostra, doncs, contrària al nacionalisme franquista. I ho mostra relacionant aquest nacionalisme amb el hitlerià.

"El motivo de la presente' no és altre que demanar a la vostra reconeguda gentilesa, que, breument, amb tota rapidesa, ens envieu una partida de jueus en bon ús. Desitjosos de seguir fidelment els camins que ens traça el vostre generós país, l'Espanya nacionalista es migra per apallissar jueus i per a incendiar-los les sinagoges. Nosaltres compartim fins al fons de l'ànima el vostre odi antisemita. La dissort ha volgut, però, que a Espanya no hi quedessin ja jueus, car ja fa anys que els nostres avantpassats els expulsaren.

*(...) Com a una nova prova de l'interès paternal que l'Alemanya del 'führer' sent per a l'Espanya del 'caudillo', feu-nos venir, entre carregament i carregament de bombes, un carregament de jueus. Us prometem, senyors, que a Burgos, a Sevilla, a Salamanca i a Bilbao, els jueus no trobaran pas a mancar l'escalí de la simpatia popular que els acompanya a Berlín, a Munic i a Viena [sic]"*²⁶.

L'intent de relacionar el nacionalisme espanyol franquista amb el hitlerià per desprestigiar ambdós és més que evident. A més, el setmanari català fa referència a

²⁵ *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 3090, 18/XI/1938, p. 11. "El 'govern' de Franco demana, per favor, que li enviïn uns quants jueus".

²⁶ *Ibidem*.

l'antisemitisme del franquisme i l'utilitza argumentativament amb el propòsit de criminalitzar aquesta actitud. Com hem comprovat anteriorment a l'Abc coetani, el sentiment antijueu de part del nacionalisme espanyol de la Guerra d'Espanya, hi era present. Ho deien els seus partidaris i ho deien també els seus enemics ideològics. Els primers, es defensaven amb arguments antisemites. Els segons, atacaven els primers per aquests mateixos sentiments, que van derivar en la coneguda persecució contra els jueus a l'Alemanya nazi. Persecució que des d'Espanya va ser justificada i recolzada pel nacionalisme espanyol franquista. Una altra burla de *L'Esquella de la Torratxa* cap a l'Alemanya hitleriana és aquesta que afegim.

L'Esquella de la Torratxa, núm. 3091, 25/XI/1938, p. 7.

La burla, expressada mitjançant una vinyeta gràfica que condemna la brutalitat d'aquells anys, defensa els jueus de les pràctiques nazis. *L'Esquella de la Torratxa*, doncs, defensava els jueus que patiren el nazisme, ridiculitzant aquest moviment. I relacionava el franquisme amb el nazisme per condemnar-lo, utilitzant també l'antisemitisme d'ambdós pensaments polítics per desprestigiar-los. Per tant, es mostrava solidari amb els jueus.

3 Conclusions

Sembla que els nacionalismes presents a l'Estat espanyol sempre han tingut –més o menys– una actitud cap als jueus, bé siga d'enemistat, bé siga de solidaritat, bé siga d'identificació o bé siga d'indiferència. Durant el període del nazisme alemany, la qüestió de la persecució cap als jueus havia d'ocupar, per lògica necessària, pàgines a la premsa de l'Estat espanyol. Tant el nacionalisme espanyol, com el català i com el basc, van dedicar paraules a aquests fets.

D'un costat, el nacionalisme espanyol favorable a la dictadura franquista, quan aquesta estava a prop de ser proclamada, es mostrava clarament defensora de l'antisemitisme hitlerià, en tant que, almenys, el justificava. La premsa catalana coetània en català, d'ideologia antifeixista i contrària al franquisme imminent, es mostrava totalment contrària a l'Alemanya hitleriana i, per tant, contrària també a la persecució contra els jueus. Aquest desacord es mostrava mitjançant burles i sàtira pròpia del setmanari català que hem analitzat. Quant a la premsa basca nacionalista que hem analitzat, si bé no criticava el nazisme amb fermesa, sí que es divorciava intencionadament del nacionalisme espanyol. Quan aquest nacionalisme relacionava el nacionalisme basc amb judaisme i socialisme, els bascos feien per desmarcar-se tant com podien del socialisme *espanyol*, intencionadament matisat, i no feien el mateix per desmarcar-se del judaisme. És a dir, si bé aquest nacionalisme podia tenir components antisemites, no es mostra així a *Jagi-Jagi*, publicació que hem analitzat. I si, com hem vist, en algun moment van comprendre o van parlar bé de Hitler, ho van fer sense afegir-se a la causa antisemita, la qual quasi no van tractar i, quan ho van fer, ho van fer amb indiferència, fins on hem pogut comprovar. No com el nacionalisme espanyol d'*Abc*, que durant la Guerra d'Espanya es va identificar clarament amb Hitler i va justificar, de totes totes, les seues polítiques de persecució contra els jueus.

Els anys avancen i l'Estat espanyol reconeix el d'Israel, posant punt i final a les diferències oficials entre ambdues cultures, diferències de les que hem analitzat els orígens i que s'havien accentuat durant el franquisme, com hem pogut comprovar. Quan l'any 1986, el govern espanyol reconeix Israel, observem com l'*Abc* canvia radicalment el seu discurs: es felicita pel reconeixement i condemna l'antisemitisme tradicional espanyol, inclòs el que el mateix diari va practicar durant l'època hitleriana, sense esmentar que l'*Abc* va ser un dels difusors d'aquest antisemitisme. Per la seua part, *Egin*, diari basc independentista i d'esquerres, es pronuncia en contra del reconeixement. No ho fa des de l'antisemitisme: ho fa des de l'antiimperialisme, i ho justifica, amb la seua coherència d'esquerres (cf. Roca Monet; 2000: 1 i 2), diguent que és incompatible ser d'esquerres i pro-israel quant la qüestió de Palestina. Si durant l'era hitleriana no s'havien pronunciat gaire a favor o en contra de l'antisemitisme²⁷,

²⁷ Per consultar la visió del nacionalisme basc amb l'antisemitisme durant l'època prèvia a la Guerra d'Espanya, (cf. Álvarez Chillida, 2002:237-240). Si bé l'autor destaca esporàdics mostres d'antisemitisme

ara tampoc ho fan: només mostren la seua cara antiimperialista, coherent amb la seua línia editorial de caire esquerrana i independentista, anomenada *abertzale* a Euskal Herria. Per últim, el setmanari *El Temps*, també independentista i d'esquerres, mostra un enorme sentiment d'identificació cap a Israel i cap al poble jueu. Un sentiment que sorprèn en tant que és prou important. Es felicita pel reconeixement d'Israel per part de l'Estat espanyol. Si durant la Guerra d'Espanya, un setmanari en català s'havia solidaritzat amb el poble jueu per la persecució que patia a l'Alemanya nazi, solidaritat conseqüent amb l'antifeixisme que defensava *L'Esquella de la Torratxa*, quasi cinquanta anys després, al sentiment de solidaritat s'afegia el sentiment d'identificació en el setmanari *El Temps*.

La qüestió seria comprendre el perquè d'aquests canvis. El realisme polític²⁸ hi pot jugar un paper clau en aquest sentit. L'Espanya franquista, immersa en una dictadura imminent, s'identificava ideològicament amb la dictadura hitleriana, com hem comprovat (cf. Moreno Juliá, 2007: 136–137). El passat antisemita de part del nacionalisme espanyol ajudava a la identificació amb Hitler i la seua particular lluita contra els jueus. Per tant, podia ser coherent que el nacionalisme franquista recolzara la política de Hitler. De la mateixa forma que els nacionalismes basc i català, des de les publicacions analitzades, discreparen del nacionalisme espanyol. *Jagi-Jagi* rebutjava el pensament nacionalista espanyol i es mostrava contrari a feixismes i socialismes procedents del nacionalisme espanyol. No es mostrava antisemita, i tampoc feia res per mostrar-se favorable als jueus. Si bé, molts dels seus textos es mostraven clarament racistes²⁹, fins on hem pogut comprovar no es dirigien contra el poble jueu, potser per evitar coincidir amb el nacionalisme espanyol, ideologia que constantment tractaven d'evitar³⁰.

Per últim, en el cas del nacionalisme català durant la Guerra d'Espanya, referenciat amb *L'Esquella de la Torratxa*, com a antifeixista que era la publicació, s'havia de mostrar contrària al hitlerianisme i solidària amb els jueus. Era pura coherència

de la publicació *Jagi-Jagi*, nosaltres no hem donat amb elles. Tot i així, no ens estranyaria aquesta actitud, tenint en compte la importància que aquesta publicació donava a la qüestió racial. Això no significa, però, que l'antisemitisme fóra un argument essencial per a la línia editorial del setmanari en qüestió, que si bé tenia uns objectius ben clars fixats en l'espanyolisme, contra el poble jueu no hem observat arguments continuats que alenen l'antisemitisme. I prova d'això és el mode anecdòtic de l'autor referenciat amb el qual tracta aquesta tendència esporàdica de *Jagi-Jagi*.

²⁸ "La defensa del interés nacional se superpone sobre cualquier objetivo religioso en la política exterior". (López Roa, 2002:225).

²⁹ "Seguiremos siendo vascos hasta el fin de nuestros días, y seguiremos proclamándolo a todos los vientos, diciendo que somos ciudadanos españoles por la fuerza, para vergüenza de España; però que nuestra raza es vasca y que, por lo tanto, nuestra patria es EUZKADI". *Jagi-Jagi*, núm. 32, 13/V/1933, p. 4. "¡Viva la libertad!".

³⁰ "No es lucha de izquierdas ni de derechas la que a través de la historia ha envuelto a la raza vasca, sino guerra santa para nosotros entre dos naciones frente a frente: Euzkadi, España. Guerra santa porque, muy al contrario de ir a por el enemigo, es éste el que viene a nosotros para no dejarnos vivir en el medio ambiente en que Dios nos creó". *Jagi-Jagi*, núm. 33, 20/V/1933, p. 4. "¡Iñaki de San Miguel Oyarzabal!".

ideològica. Passaren els anys i la identificació del nacionalisme català amb el poble jueu, com hem vist, era total. Però no només a través del setmanari *El Temps*.

*“Ets estesa pell de brau
vella Sepharad.
El sol no pot assecar,
pell de brau,
la sang vessarem demà,
pell de brau.
Si esguardo damunt la mar,
si m’endinsó somni enllà,
si em perdo lluny en el cant,
sempre que goso mirar
el meu cor i el seu esglai,
veig l’estesa pell de brau
vella Sepharad”* (Garcia, 1987: 11)³¹.

Seria interessant estudiar la identificació del poble català amb el poble jueu. Més enllà de la visió romàntica del poeta Salvador Espriu, trobem arguments més polítics en altres catalans, com l'historiador Joan B. Culla, que deslliga la condició religiosa com a argument per defensar la permanència de l'estat d'Israel i al·ludeix a raons estrictament polítiques i històriques vinculades a la qüestió nacional (cf. Culla, 2009: p. 11). L'escriptor català Josep Pla també va oferir una visió de proximitat cap als jueus i la vida d'aquest poble al seu estat d'Israel (cf. Pla, 2002: pp. 220-225). Fins i tot, una persona molt vinculada a l'independentisme català d'esquerres com és Pilar Rahola³², s'ha manifestat clarament amiga de la causa israeliana³³.

D'altra banda, hem de dir que, si bé l'antisemitisme de l'espanyolisme franquista és evident, igual que ho és la solidaritat del nacionalisme català envers el poble jueu, també podia condicionar aquesta actitud el fet que el període bèl·lic a l'Estat espanyol i el període pre-bèl·lic coetani a Europa, estiguera tan latent durant els anys que hem analitzat. El canvi de postura del nacionalisme espanyol cap al poble jueu pot deure's al fet que el poble d'Israel estava més vinculat al món occidental, en el qual l'Estat espanyol devia adaptar-se (cf. Ayape Amigot, 1987: 121-138). D'altra banda, si *Egin*

³¹ Poema de Salvador Espriu dedicat al poble d'Israel que mostra els ponts existents entre els pobles català i jueu. <<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0130606.xml>>. Consulta: [10/VII/2015].

³² Font: <http://www.pillarrahola.com/3_0/BIO/default.cfm>. Consulta: [18/I/2016].

³³ “El sionismo es una historia de éxito, capaz de haber creado de la nada un país de altísimo nivel tecnológico y científico, con una democracia sólida que integra gentes de todas las procedencias y, encima, sobrevivir en medio de países enemigos que los hostigan bélicamente, tanto con guerras como financiando la violencia terrorista. Si algo ha triunfado en aquella zona convulsa es precisamente el sionismo, otrora, por cierto, sinónimo de progresismo”. *La Vanguardia*, 20/I/2012. “El amigo israelí”. Article de Pilar Rahola.

havia de ser favorable a Palestina en tant que es sentia identificat amb la seua causa; l'Estat espanyol havia de fer el mateix amb l'estat d'Israel.

Podem concloure que el nacionalisme català analitzat en *L'Esquella del la Torratxa* manté la solidaritat cap al poble jueu durant el període previ a la Segona Guerra Mundial. Més endavant, als anys vuitanta del segle XX, eixa solidaritat sembla transformar-se en identificació en *El Temps*. El nacionalisme basc, en la qüestió purament pro o antisemita, es manté distant, pronunciant-se res o poc en *Jagi-Jagi*. Si a final del segle XX part d'aquest nacionalisme es mostra contrari a Israel és per qüestions polítiques i no racials, com hem comprovat amb *Egin*. El canvi important el fa el diari nacionalista espanyol *Abc*, que comença sumant-se a l'onada hitleriana antisemita i acaba per mostrar-se pròxima a l'estat d'Israel. El context polític de cada moment facilita molt aquests canvis o aquests manteniments ideològics.

Referències bibliogràfiques

AGUIRRE, José Antonio., *Entre la libertad y la revolución (1930-1935)*, Geu, 1935, pp. 308-315.

ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo., *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812-2002)*, Marcial Pons, 2002, pp. 237-240 i 489-494.

ARRIAGA LANDETA, Mikel., *La prensa diaria en Euskal Herria (1976-1998)*, Universidad del País Vasco, 2000, p. 41.

AMIGOT, Fernando., *España-Isrel: un reencuentro en falso*, Ibn Battuta, 1987, pp. 121-138.

BERAMENDI, Justo G., *Los nacionalismes en la España de la II República*, Siglo Veintiuno de España Editores, 1991, pp. 13-23.

CAPDEVILA, Jaume., *L'Esquella de la Torratxa: 60 anys d'història catalana (1879-1939)*, Efadós, 2013, pp. 13-17.

CATALÁ-CARRASCO, Jorge L., *Vanguardia y humorisme gráfico: la guerra civil española (1936-1939) y la revolución cubana (1959-1961) en crisis*, Newcastle University, 2015, p. 116.

CULLA, Joan B., *Breve historia del sionismo*, Alianza Editorial, 2009, p. 11.

ELORZA, Antonio., *Ideologías del nacionalismo vasco, 1876-1937: (de los euskaros a Jagi Jagi)*, Haranburu, 1978, p. 442.

- ELORZA, Antonio., *Tras la huella de Sabino Arana: los orígenes del nacionalismo vasco*, Temas de hoy, 2005, pp. 64 i 65.
- FERNÁNDEZ SOLDEVILLA, Gaizka., “El compañero ausente y los aprendices de brujo: orígenes de Herri Batasuna (1974-1980)”, en *Revista de Estudios Políticos*, núm. 148, Abril-Juny 2010, pp. 71-103.
- FIGUERES, Josep M., *Prensa i nacionalisme: el periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*, Pòrtic, 2002, pp. 31-37.
- GALLEGO, Ferran., *De Múnich a Auschwitz: una historia del nazisme, 1919-1945*, Plaza & Janés, 2001, pp. 382 i 383.
- GARCIA, Angelina., *Els Vives: una família de jueus valencians*, Edicions Tres i Quatre, p. 11.
- GIFREU, Josep., *El català a l'espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mèdia (1976-2013)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, pp. 101-102.
- HERNÁNDEZ MÁRQUEZ, Baldemar., *Prensa y transición democrática*, Universidad Olmeca, 2006, p. 44.
- ISRAEL GARZÓN, Jacobo., *Los judíos en la España Contemporánea*, Federación de Comunidades Judías de España, 2008, pp. 77, 90 i 105.
- IZQUIERDO, Santiago., *Panoràmica de l'Esquerra Nacional: (1868-2006)*, Generalitat de Catalunya, 2008, pp. 227-251.
- LANGA NUÑO, Concha., *De cómo se improvisó el franquismo durante la guerra civil: la aportación del ABC de Sevilla*, Centro de Estudios Andaluces, Junta de Andalucía, 2007, p. 293.
- LÓPEZ GARCÍA, Guillermo., *Comunicación electoral y formación de la opinión pública: las elecciones generales de 2000 en la prensa española*, Universitat de València, 2002, p. 197.
- LÓPEZ ROA, Ángel Luis., *La crisis del 11 de septiembre ¿qué cambiará?*, ESIC, 2002, p. 225.
- LORENZO ESPINOSA, José María., *Gudari, una pasión útil: vida y obra de Eli Gallastegi (1892-1974)*, Txalaparta, 1992, pp. 157-166.
- MÉCHOULAN, Henry., *Los judíos de España: historia de una diáspora, 1492-1992*, Trotta, pp. 635 i 636.
- MORENO JULIÁ, Xavier., *Hitler y Franco*, Planeta, 2007, pp. 136 i 137.

ORTIZ HERAS, Manuel., *Culturas políticas del nacionalismo español: del franquismo a la transición*, Los Libros de la Catarata, 2009, pp. 59-70. Text de Sebastian Balfour.

PÉREZ, Joseph., *Historia de una tragedia: la expulsión de los judíos de España*, Crítica, 1993, pp. 107-133.

PLA, Josep., *Israel, 1957: un reportaje*, Destino, 2002, pp. 220-225.

ROCA MONET, M., "La teoría del imperialismo de Lenin" en *Filosofía, Política y Economía en el Laberinto*, Universidad de Málaga, núm. 3, 2000, pp. 1 i 2.

SALINERO, Gregorio., *Un juego de engaños: movilidad, nombres y apellidos en los siglos XV a XVIII*, Casa de Velázquez, 2010 pp. 46 i 47. Capítol escrit per Enric Porqueres i Gené.